

Salatut elämät sukupuoliteknologiana

Salattuja elämiä katsoo noin miljoona suomalaista, ja se onkin yksi Suomen katsutuimmista televisiosarjoista. Noin joka viides suomalainen katsoo ohjelmaa, ja siitä keskustellaan kouluissa ja työpaikoilla, ystävien kesken ja lehtien palstoilla. Sarjasta tehdään lööppejä, ja sen esitysajat rytmittävät monen arkea. *Salatut elämät* on enemmän kuin pelkkä televisiosarja: se on osa noin miljoonan suomalaisen arkea.

Salatut elämät ja sen vastaanotto voidaan nähdä yhtenä monista käytännöistä, jotka tuottavat, muokkaavat, kiistävät ja uusintavat sukupuolikategorioita (ks. Koivunen, 1997, 211). Sosiologian ja naistutkimuksen pro gradu -tutkielmassani (Ylöstalo 2003) tutkin *Salattuja elämiä* sukupuoliteknologiana, sukupuolitettujen merkitysten tuottajana, sekä sarjan että sen vastaanoton kautta. Lähtökohtani on, että sukupuoli ei ole olemassa sellaisenaan, kielestä ja kulttuurista riippumatta. Tarkemmin sanoen ne merkitykset, joita sukupuolelle annetaan, tuottavat sukupuolen sellaisena, kuin se ymmärretään. Media on yksi alue, jonka representaatioissa ja vastaanotossa sukupuoli saa merkityksiä – media on yksi sukupuoliteknologia (de Lauretis 1987).

Tässä katsauksessa käsittelen sitä, miten *Salatut elämät* saippuaopperana ja siten erityisenä sukupuoliteknologian muotona tuottaa sukupuolen merkityksiä. Tarkastelen *Salattujen elämien* toimintaa sukupuoliteknologiana sekä sarjan että sen vastaanoton kautta analysoimalla neljä sarjassa talvella 2002–2003 esitettyä tarinaa sekä esittämällä haastattelemiä sarjan katsojien tulkinnat näistä samoista tarinoista. Saippuaoppera on jatkuvajuoninen sarja, mutta sen lyhyehköt juonet noudattavat tarinan alku-keskikohta-loppu -rakennetta ilman, että loppuratkaisu olisi erityisesti viivytetty (Hokkinen 2002, 64). Tämän vuoksi sarjaa voidaan tutkia myös yksittäisten tarinoiden kautta. Katsojien tulkintoja jäljitin haastattelemalla talvella 2002–2003 kahta 3–4 hengen ryhmää, jotka koostuivat 21–26-vuotiaista *Salattuja elämiä* aktiivisesti seuraavista miehistä ja naisista. Ennen haastatteluja katsoimme sarjan jakson, minkä jälkeen keskustelimme jaksan tapahtumista sekä sarjasta ja sen henkilöhahmoista yleensä. Näistä kahdesta jaksosta poimin myös tarinat oman tarina-analyysini kohteiksi.

Tarina-analyysi soveltuu hyvin merkitysten tutkimukseen, sillä kulttuuriset merkitykset ja arvot tulevat tarinoissa esiin kiteytyneessä muodossa – kerrottu tarina esittää yleensä jonkin yleisen ”totuuden” yksittäistapauksen kautta (ks. Hiltunen 1999, 65). Tarinantutkimuksen välinein, tekstin syvätasoa tarkastelemalla, voidaan tutkia saippuaopperoiden arvomaailmaa. Esimerkiksi tarinan henkilöhahmojen väliset suhteet ja jännitteet voivat kertoa siitä, millaisia näkökulmia tarinan käsittelemään kysymykseen voi laajemminkin, yhteiskunnan tasolla olla.

Katsojien haastattelupuhetta analysoidessani tarkastelen sitä, omaksuvatko katsojat tekstin tarinoissa etusijalle asettamat merkitykset vai poikkeavatko katsojien tekemät tulkinnat niistä. Tämä tapahtuu vertaamalla *Salattujen elämien* tarinoista tekemiäni tulkintoja katsojien tekemiin tulkintoihin. Erityisesti tarkastelen sitä, miten katsojat suhtautuvat *Salattujen elämien* sukupuolen representaatioihin.

Tarina äitiydestä

Ensimmäinen tarina käsittelee äitiyttä. Tarinassa Niko-vauvan yksinhuoltajaäiti Jenni pohtii kykyjään ja halujaan toimia äitinä. Jenni on saanut töitä mallina, ja äitiyden sovittaminen työkuvioiden on osoittautunut hankalaksi. Lisäksi Jennin uusi miesystävä Ville suhtautuu lapsiin nihkeästi. Jennin sisko Katja on hoitanut Nikoa Jennin ja Villen juhliessa ja kiintynyt vauvaan niin paljon, että muuttaessaan Tampereelle nappaa pojan mukaansa ilman Jennin lupaa. Katjalla on mielestään paremmat edellytykset huolehtia Nikosta kuin hauskanpitoon keskittyvällä Jennillä, jolla ei ole vakituista työtä eikä omaa asuntoa. Aiemmin Jenni harkitsikin antavansa lapsensa Katjan hoitoon, sillä hän pelkäsi joutuvansa luopumaan lapsen takia sekä poikaystävästään että urastaan mallina ja epäili muutenkin olevansa huono äiti pojalleen. Katjan napattua Nikon Jenni tajuaa kuitenkin äitiyden olevan hänelle tärkeintä. Jenni ja Ville hakevat Nikon pois Katjalta, mutta Ville ei halua alkaa isäksi pojalle ja Jenni jää lopulta kaksin vauvansa kanssa.

Tarinassa äitiys esitetään tehtävänä, josta naisen on suoriuduttava. Kykyä hoivata ei yhdistetä automaattisesti naiseuteen, vaan naisen on opeteltava olemaan äiti (ks. Macdonald 1995, 132). Tarina ei myöskään aseta biologista äitiyttä automaattisesti sosiaalisen edelle, sillä Katjan perustelut sosiaaliselle äitiydelle vaihtoehdona biologiselle esitetään sarjassa rationaalisina ja ymmärrettävinäkin. Katja esimerkiksi korostaa vakituisen työn, oman asunnon ja lapsen hoitopaikan olevan parempia edellytyksiä äitiydelle kuin pelkkä biologinen äitiys ilman edellä mainittuja tekijöitä. Toisaalta Jennin perustelut biologisen äitiyden paremmuudesta ovat näihin verrattuna retorisesti varsin heppoiset ("Mikä olisi lapselle parempi kuin oma äiti?"), mutta ne tuntuvat riittävän. Silti Jennin on todistettava olevansa hyvä äiti, ennen kuin hänen perustelunsa hyväksytään. Sen Jenni todistaa asettamalla lapsen kaiken muun edelle.

Tarinassa katsojille ei tarjota yhtä näkökulmaa tilanteeseen, vaan Jennin, Katjan ja jopa Villen näkökulmat ovat kaikki perusteltuja ja mahdollisia. Jokaisen toiminnalle tarjotaan selityksiä, joilla sitä voidaan sekä puolustella että kritisoida. Vaikka kenenkään näkökulmaa ei nostetakaan toisia paremmaksi, asettaa tarina kuitenkin muilla tavoin etusijalle joitakin sukupuolen merkityksiä. Äitiys esitetään tarinassa naisen valintatilanteena äitiyden ja muun toimijuuden välillä. Nainen on joko äiti tai jotain muuta, mutta ei molempia (vrt. Vuori 2001, 358). Lisäksi valinnanvapaus on näennäinen, sillä lopulta tarinassa on vain yksi oikea valinta: äitiys. Toisenlaisesta valinnasta seuraa pelkkiä ikävyksiä, kuten kävi Katjan vietyä Nikon Tampereelle. Tarina antaa normatiivisen kuvan äitiydestä, sillä naisella nähdään vain yksi oikea tapa olla äiti: asettaa lapsi kaiken muun edelle ja luopua muista toimijuuksista (ks. Kaplan 1994, 259). Tarinan voikin nähdä ilmentävän sitä ristiriitaa, joka nousee "perinteisten", uhrautumista korostavien ja "modernien", itsenäisyyttä korostavien naiseutta koskevien vaatimusten kohdassa (ks. Ruoho 2001, 177).

Tarina korostaa ydinperheen kaiken korjaavaa voimaa. Tarinassa Jenni yrittää aluksi sovittaa äitiytensä muuhun elämäänsä ehdottamalla Villelle perheen perustamista. Ainoana esteenä heidän autuaan perheonnensa edessä näyttää

olevan enää Villen haluttomuus alkaa isäksi. Tarinassa pelkkä perheen perustaminen näyttää mahdollistavan naisen toimintakentän laajenemisen, vaikka todellisuudessa vasta hoitovastuun jakaminen tekee tilanteesta oleellisesti erilaisen kuin yksinhuoltajaperheessä. Ydinperhe ei automaattisesti ratkaise lapsenhoito-ongelmia, sillä jonkun on sielläkin huolehdittava lapsesta. Ydinperhe näyttää kuitenkin tarinassa korjaavan hoitopulmat ja vanhempien puutteet yksilöinä. Lapsen "oikeutta" äitiin ja isään, biologisiin tai ei, ei kyseenalaisteta, vaikka ei ole mitään takeita siitä, että Ville olisi lapselle hyvä isä – Jennin kyvyistä tähän äitinä esitettiin epäilyjä jo aiemmin. Ongelmien ratkaisemista perheen perustamisella ei ilmeisesti tarvitse perustella ollenkaan, koska se oletetaan päinvänselväksi asiaksi.

Katsojien tulkinnan äitiystarinasta voi sanoa muodostuvan neuvottelussa tekstin kanssa, sillä se hyväksyy joitakin tekstin etusijalle asettamia merkityksiä, mutta hylkää toiset. Katsojat hyväksyvät biologisen äitiyden ensisijaisuuden sosiaaliseen nähden jopa hanakammin kuin teksti, vieläpä yleistäen tulkinnan yleisesti "kaikkien" mielipiteeksi. Sen sijaan katsojat eivät hyväksy tekstin etusijalle asettamaa normatiivista äitiyttä. Heidän mielestään teksti merkityksellistäää Jennin huonona äitinä, vaikka katsojien mielestä Jenni on "ihan hyvä" äiti. Katsojien mielestä äidiltä ei pidäkään vaatia täydellisyyttä. He muistuttavat, että tarinassa esitetyt hyvän äidin kriteerit, kuten vakituinen työ ja oma asunto, puuttuvat Suomessa monelta muultakin äidiltä kuin Jenniltä, eikä se tee heistä huonoja äitejä.

Katsojien mielestä Jennin ei tarvitse edes opetella paremmaksi äidiksi täyttääkseen äitiyden normit; pelkkä biologinen äitiys takaa Jennille riittävät kyvyt äitiyteen. Biologisen äitiyden ensisijaisuutta voi katsojien mukaan epäillä vain "ääritapauksissa", kuten jos äiti on alkoholisti. Sarjan tarjoama vaihtoehtoäiti, Katja, täyttää katsojien mielestä pikemminkin ääritapauksen kriteerit, sillä hänellä on ollut aiemmin sarjassa lääkeriippuvuus- ja mielenterveysongelmia. Tämä voi osaltaan vaikuttaa siihen, että katsojat ottavat voimakkaasti kantaa biologisen äitiyden ensisijaisuuden puolesta. Haastatteluissa biologisellekaan äitiydelle ei kuitenkaan annettu ainakaan kovin tiukkaa normatiivista sisältöä, vaan nähtiin, että äitiys voidaan toteuttaa monin tavoin. Tällöin biologia merkityksellistyy luonnonlakina, jota voidaan kuitenkin sosiaalisesti soveltaa.

Tarina väkivallasta

Toinen analysoimani tarina kertoo Ismon, keski-ikäisen uusperheessä elävän miehen, väkivaltaisuudesta. Hän on aiemmin lyönyt lapsiaan, ja nyt hän on työssä ravintolan ovimiehenä pahoinpidellyt häntä puukottaneen asiakkaan sairaalakuuntoon. Ismo tuntee tästä ja erityisesti aiemmista väkivallan teoistaan hirvittävää syyllisyyttä ja pelkää kertoa avovaimolleen Jaanalle "taipumuksestaan". Kun Ismo lopulta kertoo Jaanalle, tämä kauhistuu ja jättää Ismon, mutta he palaavat myöhemmin yhteen. Itse ongelma, väkivaltaisuus, jää kuitenkin ratkaisematta ja on potentiaalinen uhka sekä suhteen tulevaisuudelle että Jaanalle ja tämän lapsille.

Salatuissa elämissä Ismon väkivaltaisuus kuvataan sairautena, joka pysyy kurissa vain itsehillinnän avulla, mutta voi ulkoisten olosuhteiden vaikutuksesta puhjeta uudestaan milloin tahansa. *Salattujen elämien* homorepresentaatioita tutkinut Lasse Kekki toteaa sarjan nimen viittaavan siihen, että sarjan henkilö- hahmoilla on ulkokuoren alla piilossa jokin todellisempi ja aidompi minä, jota henkilö yrittää peittää mutta joka väistämättä pyrkii esille (Kekki 2001, 276). Ismon salattu minä on väkivaltainen peto. Näin ongelma paikannetaan yksilöön,

ja unohdetaan väkivallan yhteiskunnalliset syyt. Valtaosa väkivallasta on kuitenkin miesten väkivaltaa sekä toisia miehiä että naisia kohtaan, joten väkivallan voi nähdä yhteydessä miehiseen vallankäyttöön (Grönfors 1994, 65; Jokinen 2000, 21, 27). Kun väkivallan ja vallankäytön suhteesta ei puhuta, on ongelmaa vaikea lähestyä yhteiskunnallisella tasolla. Lisäksi väkivallan kytkeminen yksilön sisäiseen pahuuteen vahvistaa uskomusta, että väkivalta on osa elämää eikä sille voi mitään.

Arto Jokisen mukaan maskuliinisuuden ja väkivallan suhde on myytti, joka rakentaa maskuliinisuutta levittäytymällä sen erilaisiin representaatioihin. Myytin tarkoituksena on esittää väkivalta luonnollisena osana mieheyttä ja toimia samalla miehisen vallankäytön välineenä. (Jokinen 1995, 102.) *Salatuissa elämissä* väkivalta ei koske kuitenkaan kaikkia miehiä, vaan se representoidaan poikkeavan yksilön ongelmana. Väkivaltaista maskuliinisuutta ei aseteta etusijalle, se ei representoi hegemonista vaan pikemminkin marginaalista ja problemaattista maskuliinisuutta. Poikkeavaa Ismon käytöksestä ei kuitenkaan tee väkivalta sinänsä, vaan vääränlainen väkivalta. Itsepuolustus nähdään hyväksyttävänä väkivallan muotona, tässä avovaimon hyväksynnän kautta, sillä Jaana ei aluksi ymmärrä Ismon syyllisyydentuntoja ravintolassa sattuneesta itsepuolustustapauksesta. Sen sijaan väkivallasta nauttiminen ja lasten pahoinpitely representoidaan tarinassa poikkeavina ja kiellettyinä väkivallan muotoina. Väkivaltaa sinänsä ei kritisoida, vaan se nähdään tietyt ehdot täyttäessään hyväksyttävänä vallankäytön muotona.

Tarinassa väkivaltaista miestä ei syyllistetä väkivaltaisesta käyttäytymisestä. Hänet representoidaan oman "sairautensa" uhrina, sillä hän ei itse näytä voivan käytökselleen mitään. Se, että hän tästä huolimatta tuntee syyllisyyttä, tekee hänestä suorastaan sankarillisen. Ismolle väkivaltainen maskuliinisuus on pakko-paita, josta hän haluaisi vapautua, tietäen samalla, ettei pysty siihen. Hänet representoidaan itseään suurempien voimien uhrina, joka tarvitsee ennen kaikkea ymmärrystä, jotta hänellä olisi voimaa taistella sairauttaan vastaan. Näin asetelma syyllistää pikemminkin väkivallan uhreja kuin sen tekijää: kun väkivallalle ei kerran voida mitään, ei väkivaltaista henkilöä saa provosoida – tai vastaa itse seurauksista.

Katsojien haastatteluissa väkivallasta sen sijaan puhutaan yhteiskunnallisena, sukupuolitettuna ongelmana, miesten väkivaltaisuutena naisia ja lapsia kohtaan. Tämä tulkinta kuitenkin kohdistuu pelkästään poikkeavaksi määriteltyyn väkivaltaan – myös haastattelemani katsojat pitävät itsepuolustusta hyväksyttävänä väkivallan muotona. Sen sijaan katsojat paheksuvat sitä, että Ismon väkivaltaisuus "unohdetaan" sarjassa aika ajoin ja Ismo representoidaan rehtinä perusmiehenä. Katsojien mielestä poikkeavaksi määritelty väkivalta on yksiselitteisesti väärin, eikä heiltä "riitä yhtään sympatiaa tommosille naistenhakkaajille". Keskusteluissa muistutetaan, että väkivalta on yleinen naiseen kohdistuva ongelma, jonka hyväksyminen vähättelee väkivallan uhrien kärsimyksiä.

Toisaalta katsojat merkityksellistävät väkivallan kuitenkin yksilön ongelmaksi, sairaudeksi. Väkivaltaisuus rinnastetaan alkoholismiin ja huumeiden käyttöön, jotka taas mielletään yksilön "omaksi mokaksi". Vaikka ongelma ymmärretään yhteiskunnalliseksi, se palautetaan kuitenkin lopulta poikkeaviin yksilöihin eikä esimerkiksi yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen ja sitä ylläpitävään vallankäyttöön (ks. Jokinen 2000, 40). Katsojien tulkinnoissa syitä väkivallan sairauden puhkeamiseen etsitään yksilön sisältä: Ismo on "pinna kireellä -tyyppi" jolla voi "naksahda päässä" milloin tahansa. Tulkinta on saippuaopperan kontekstissa ymmärrettävä, sillä sairauden pysyvyys tarjoaa tekstille yhä uusia mahdollisuuksia nostaa sairaus kertomuksen keskiöön. Toisaalta väkivaltaisuus

voidaan unohtaa silloin, kun on tarpeen korostaa Ismon hyveellisyyttä jonkun muun kustannuksella – esimerkiksi juonikuviassa, jossa Ismon avovaimo Jaana tekee syrjähyppyn.

Katsojien tulkinnoissa väkivallalle etsitään tekstistä poiketen myös yhteiskunnallisia syitä. Ismon väkivaltaisen käyttäytymisen osasyiksi nähdään se, että Ismo ei kestä, kun hänen lapsensa ja naisensa kyseenalaistavat hänen auktoriteettinsa: "jos Ismon sana ei pitäny, niin silloin se aina löi." Haastateltavat merkityksellistävät väkivallan suhteessa sukupuolittuneeseen vallankäyttöön ja miehen haluun ylläpitää epätasa-arvoista valta-asetelmaa. Jos mies ei onnistu ylläpitämään auktoriteettiaan puhein, hän tekee sen nyrkein. Väkivalta nähdään siis maskuliinisen vallankäytön strategiana, jatkuvana uhkana miehen taholta. Arto Jokisen mukaan miesten väkivaltaa ei olekaan ainoastaan toiminta, vaan ennen kaikkea sillä uhkaaminen. Onnistunein väkivaltainen teko on hänen mukaansa sellainen, jonka ei tarvitse aktualisoitua fyysiseksi teoksi, vaan joka näyttäytyy pelkkänä uhkana. Tämä on osa miehistä vallankäyttöä. (Jokinen 1995, 101.) Katsojat näkevät *Salattujen elämien* tekstistä poiketen tämän väkivallan yhteiskunnallisen puolen.

Tarina parisuhteesta

Kolmas analysoimani tarina käsittelee parisuhdetta. Tarinassa nuori perheenisä Alekski on huomannut, että hänen tyttärensä Sofian hemaiseva hoitaja Sinna on ihastunut häneen. Alekski on hämmentynyt, koska toisaalta hän rakastaa Sofiaa ja avovaimoiaan ja lapsensa äitiä Hannaa eikä halua minkään vaarantavan perheonnan, mutta toisaalta hän tuntee vastustamatonta vetoa Sinnaa kohtaan. Aleksin ystäväkin neuvoo Aleksia "käymään kimppuun", ja avovaimon pitkät työpäivät ovat omiaan herättämään Aleksin naisenkaipuun. Alekski tuskailee tunteidensa kanssa ja päätyy lopulta suutelemaan Sinnaa. Hän tulee kuitenkin katumapäälle ja antaa Sinnalle potkut, ja lastenhoitaja lähtee sydän murtuneena pois sarjasta.

Saippuaopperoissa on usein kunniallisia perheenisä houkuttelevia seireenejä. Hyvän perheenisän kamppailu pahaa, seksuaalista naista vastaan tehdään mahdollisimman vaikeaksi, jotta perheenisän hyveellisyys säilyisi, vaikka tämä hetkeksi lankeaisikin naisen lumoihin. Toisaalta sankarin erehdykset tekevät hänestä inhimillisen ja häneen on helpompi samastua (Hiltunen 1999, 49). Tarinassa Aleksin hyvyttä korostetaan Sinnan ja Hannan kustannuksella. Sinna esitetään perheitä tuhoavana seksuaalisena naisena, joka kuitenkin uskoo vilpittömästi tekevänsä Aleksin ja Sofian onnelliseksi. Sinnan hahmon moniulotteisuus palvelee tarinassa Aleksia, sillä täysin pahaan naiseen lankeamista olisi vaikea perustella säilyttäen samalla miehen kunniallisuus. Hannan representoiminen Aleksin näkökulmasta ylläpitää Aleksin moraalista ylemmyyttä, sillä Hannan näkökulman esiintuominen voisi himmentää Aleksin sädekehää. Ehkä Hanna tekee pitkää päivää siksi, että hän on perheensä ainoa elättäjä. Tähän tarinaan mahtuu kuitenkin vain yksi sankari, ja se on viettelyksistä selviytyvä mies.

Tarina representoi miehen seksuaalisten halujensa uhrina, jolle yksiavioisuus on suorastaan yli-inhimillisiä kykyjä vaativa tehtävä. Mikko Lehtosen mukaan miehen seksuaalisuudesta tavataan puhua jonkinlaisena luonnonvoimana, jolle mies itse ei voi mitään. Mies on samaan aikaan sekä mitä rationaalisin olento, että täysin ruumiinsa viettien armoilla. (Lehtonen 1995, 38.) Tarinan loppuratkaisu kuitenkin purkaa tätä myyttiä osoittaen, että mies ei sittenkään ole halujensa orja, vaan rationaalisuus voittaa lopulta himot. Vaikka viettelijätär viettelee, kaveri

yllyttää ja avovaimo provosoi, niin mies ei murru! Tarina asettaa etusijalle maskuliinisuuden, joka kykenee kontrolloimaan seksuaalisuutta järjen avulla.

Nainen puolestaan representoidaan tarinassa kaksijakoisen äiti-huora -asetelman kautta. Kaarina Nikusen mukaan seksuaalisuus on kulttuurissamme rakentunut heteroseksuaalisen miehen näkökulmasta. Se asemoi naiset joko äideiksi tai huoriksi siten, että siveellinen äiti asetetaan normiksi. Samalla kun kulttuuri tuottaa Naisesta seksuaalisuuden merkkiä, se kieltää naisilta julkisen ja aktiivisen seksuaalisuuden. (Nikunen 1996, 41–42.) Tarina toistaa tätä normia asettaen epäseksuaalisen äidin etusijalle ja rangaisten seksuaalisuuttaan korostavaa huoraa. Tarinassa seksuaalisuus uhkaa sekä naista että miestä, mutta eipä hätää! Ydinperhe pelastaa heidät molemmat.

Haastattelemani katsojat tulkitsevat tarinaa sen esitystapojen kautta. He pitivät tarinan juonta suhteellisen uskottavana, mutta moittivat sen esittämistapoja naurettaviksi. Katsoimme ennen haastattelua jakson, jossa Sinna leikki Sofian kanssa kontallaan lattialla ja heitteli hiuksiaan puolelta toiselle kameran seurassa Aleksin katsetta Sinnan puseron alta paljastuvien rintojen väliin. Katsojat lukevat seksuaalisen naisen representaation ironisesti, suhteessa seksuaalisuuden kulttuuriseen kuvastoon: Sinna "esittelee itteensä pornotähti-asenossa" niin klišeisesti, että katsojat eivät voi kuin nauraa. Naisen seksualisoimisen kulttuurisille keinoille nauraminen ei tee tarinasta epäuskottavaa, mutta näyttää virittävän katsojat ironiseen lukutapaan.

Katsojien tulkinta tekstin etusijalle asettamista merkityksistä on lähestulkoon identtinen oman tarina-analyysini kanssa. Katsojat näyttävätkin tuntevan tarinamallin toisista saippuaopperoista tai muista kulttuurisista kertomuksista ja tietävät, mitä tuleman pitää: "Se [Aleksi] ei parin jakson jälkeen enää voi vastustaa kiusausta ja suutelee sitä [Sinnaa] ensimmäisen kerran, *tietenki* vahingossa." Saippuaopperoiden henkilöahmoilla on yleensä pysyvä moraalikoodisto, jonka mukaan he suhtautuvat uusiin ongelmiin ja ihmissuhteisiin – tosin saippuoissa, toisin kuin sulkeumaan tähtäävissä kertomuksissa, hahmoilla voi olla erilaisia luonteenpiirteitä juonenkäänteiden niin vaatiessa (Virtanen 2002, 23). Näin sarjan seuraaminen mahdollistaa tapahtumien ennustamisen. Ja aivan oikein, muutama jakso haastattelun jälkeen Aleksi suuteleekin Sinnaa. Ironinen huomautus "tietenki vahingossa" viittaa kuitenkin siihen, että katsojat eivät hyväksy tekstin etusijalle asettamaa merkitystä seksuaalisuutensa orjuuttamasta miehestä ja tämän vaikeuksista pysytellä uskollisena yhdelle naiselle. Tulkinnassa ironisoidaan sekä miehen representoiminen seksuaalisuutensa uhrina että selitykset, joita teksti uskottomuudelle tarjoaa. Ironinen puhetapa viittaa siihen, että tekstin etusijalle asettama merkitys tunnustetaan, mutta hylätään valheellisena.

Tarina seksuaalisuudesta

Neljäs ja viimeinen analysoimani tarina kertoo teinikaverusten, Aamun ja Inkan, ihastumisesta heitä monta vuotta vanhempaan Ilariin. Tytöt piirittävät Ilaria sitkeästi, kunnes tämä alkaa salaa suhteeseen sekä Aamun että Inkan kanssa. Tytöt saavat myöhemmin selville Ilarin kaksinaamaisuuden, mutta sitä ennen Ilari ehtii tuhota tyttöjen ystävyysyden, viedä molempien neitsyyden ja jättää Aamun yksin vastuuseen Ilarin johtaman luontoaktivistiryhmän iskusta geenilaboratorioon.

Tarinassa synnä tyttöjen osaksi tulleeeseen murheeseen on heidän epäkypsä nai-seutensa. Aamu ja Inka representoidaan toisilleen epälojaaleina teinityttösinä, jotka tekevät mitä vain miehen vuoksi ja tyrkyttävät itseään Ilarille, joka lopulta

käyttää tilannetta hyväkseen. Tytöt eivät osaa pitää huolta itsestään, minkä vuoksi he altistavat itsensä hyväksikäytölle. Naiseksi kasvaminen esitetäänkin tarinassa oman seksuaalisuuden kontrolloinnin oppimisena. Sen sijaan miehellä ei näytä olevan tarvetta kontrolloida seksuaalisuuttaan, saati ottaa vastuuta seksuaalisesta käyttäytymisestään. Päinvastoin, Ilari ja hänen edustamansa maskuliinisuus esiintyvät tarinassa ainoina selviytyjinä. Miehen seksuaalisuus representoidaan ongelmattomana, naisen viettelevänä ja vaarallisena (Macdonald 1995, 187).

Tarinan seksuaalisuuden representaatiot ovat sekä seurausta naisten ja miesten välisestä epätasa-arvosta, että pitävät sitä yllä. Uhrin syyllistäminen seksuaalista hyväksikäyttöä käsittelevissä kysymyksissä voidaan nähdä seurauksena naisten stereotyyppisestä representoimisesta; naisia eivät määrittele naiset itse vaan ne, joilla on valta määrittellä toisia yhteiskunnassa – siis miehet. Naisten kokemukset merkityksellistetään tällöin miehen kokemuksen kautta. Tämän seurauksena esimerkiksi raiskaustapauksissa naisten kokemukset heihin kohdistuneesta väkivallasta ja hyväksikäytöstä saatetaan kieltää, ja hyväksikäytön syyt paikannetaan heidän omaan toimintaansa, viettelevään pukeutumiseen ja käytökseen sekä kykenemättömyyteen huolehtia omasta turvallisuudesta. (Grossberg et al. 1998, 227–228.) Sukupuolitettu epätasa-arvo ei merkitsekään vain miesten ylivaltaa naisiin nähden ja naisten sortoa, vaan myöskin naisten syyllistämistä tästä sorrosta (Jokinen 2000, 46). Viattomalta tuntuva teinirakkausdraamaakin voi olla tehokas (vaikkakin ehkä tahaton) keino ylläpitää naisten ja miesten välistä epätasa-arvoa.

Haastattelemani katsojatkin tulkitsevat tarinan tyttöjen lapsellisuuden kautta. Katsojien mielestä tyttöjen pitäisi huomata, että Ilari käyttää heitä hyväksi, joten hyväksikäyttö on ainakin osittain heidän itsensä vika: "Ilarihan vetelee näitä kahda naista naruista ihan täysin. Niiden pitäisi musta molempien huomata tän kaverin peli et missä tässä nyt oikeen mennään." Uskon tulkinnan johtuvan ainakin osittain siitä, että Aamun henkilöhahmo ärsytti kaikkia haastateltaviani, minkä vuoksi hänen asemaansa on missään tarinassa todennäköisesti vaikea samastua. Toisaalta tytöt nähdään tarpeeksi vanhoina ottamaan vastuu seksuaalisuudestaan, joten heidän hyväksikäyttönsä näyttää johtuvan heidän omasta lapsellisuudestaan. Näin katsojatkin sälyttävät tekstin tapaan seksuaalisen vastuun naisille.

Edellä kuvaamassani haastattelukappaleessa katsojien tulkinnat rakentuivat ennen kaikkea tyttöjen representaatioiden kautta. Myöhemmin, kun puhuimme tarinan juonesta, olivat tulkinnat varsin toisenlaisia. Katsojien mielestä sarja houkuttelee heitä hyväksymään etusijalle asettuvan merkityksen, syyllistämään tyttöjä. Tämä tapahtuu representoimalla tytöt ärsyttäviksi ja lapsellisiksi, ikäistään (joka sarjan todellisuudessa on 16–17 vuotta) huomattavasti vanhemman näköisiksi – tarinassahan tytöt saattavat olla Ilaria vaikka kymmenen vuotta nuorempia, mutta sitä on vaikea huomata, koska näyttelijät ovat suunnilleen saman ikäisiä. Myös Ilarin representaatio houkuttelee katsojien mielestä "vääränlaiseen" tulkintaan: "Se [Ilari] on kuitenkin kuvattu hirveen sellasena hyvänä tyyppinä, se ei oo missään vaiheessa semmonen irstas, joka käyttää nuoria tyttöjä hyväksi." Katsojat siis näkevät miehen syyllisenä hyväksikäyttöön, vaikka heidän mielestään sarja yrittääkin muuta väittää.

Salatut elämät sukupuoliteknologiana

Analysoimani jaksot ovat *Salatuissa elämissä* jo historiaa, mutta samat elementit löytyvät sarjan nykyhetken tarinoista. Sarjassa käsiteltiin hiljattain uskottomuutta ja väkivaltaa, ja tämän hetken juonikuvioista löytyy muun muassa kolmiodraa-

ma ja yllätysraskaus. Tarinoiden yksityiskohdat ovat muuttuneet, mutta sukupuolen rakentaminen tapahtuu hyvin samankaltaisissa puitteissa kuin reilu vuosi takaperin.

Salattujen elämien toiminta sukupuoliteknologiana on monimuotoista. Toisaalta sarja representoi jotkut sukupuolen merkitykset luonnollisina ja itsestään selvinä, hegemonisina. Sarja myös esittää varsinkin naisille normatiivisia vaatimuksia. Toisaalta *Salatut elämät* kuitenkin korostaa henkilöhahmojen moniulotteisuutta tuottaen hegemonisille sukupuolijärjestyksille vaihtoehtoisia järjestyksiä. Vaikka sarja siis asettaakin jotkut järjestykset etusijalle, ei yhdestä vahvasta hegemoniasta voida puhua, vaan kyse on pikemminkin tilanteittaisista ja vaihtoehtoisista sukupuolijärjestyksistä. Vaihtoehtoiset järjestykset ovat kenties marginaalisia etusijalle asettuviin järjestyksiin nähden, mutta ne ovat yhtä kaikki olemassa.

Teksti tarjoaa monenlaisia sukupuolen merkityksiä, ja vaikka se asettaakin jotkut merkitykset etusijalle, ei ole varmaa, että katsojat asettuvat niiden merkitysten kannalle. Haastatteluissa katsojat merkityksellistävät *Salattuja elämiä* ja sarjan sukupuolirepresentaatioita neuvottelussa tekstin kanssa. He tulkitsevat monet tekstin piirteet keinoiksi asettaa joitakin merkityksiä etusijalle, mutta tuottavat usein niille vaihtoehtoisia tai jopa vastakkaisia merkityksiä. Toisaalta katsojat yleensä myös hyväksyvät osan tekstin etusijalle asettuvista merkityksistä. Sukupuolen merkityksellistäminen on monimutkainen, enemmän tai vähemmän tietoinen prosessi: se liittyy yhteen katsojien kokemukset ja kulttuuriset merkityksenannot.

Salatut elämät toimii sukupuoliteknologiana suhteessa sekä katsojien kokemuksiin ja maailmankuvaan että siihen, kuinka teksti asiat kulloinkin esittää. Kenties juuri tästä syystä sarjan tai sen vastaanottajien tuottamista sukupuolen merkityksistä ei voidakaan löytää yhtä, hegemonisen aseman saavaa sukupuolijärjestystä. Tilannekohtaisesti joku merkitys saattaa asettua etusijalle, mutta vaikkapa jo seuraavassa tarinan käänteessä asetelma voi olla aivan toinen, jopa päinvastainen. Sukupuolitetut identiteetit näyttävät siis rakentuvan monimutkaisessa neuvotteluprosessissa tekstin, kulttuurin ja lukijoiden sekä heidän medialukutaitonsa ja henkilökohtaisten kokemustensa välillä. Neuvottelut eivät kuitenkaan tuota selvärajaisia ja yhtenäistä sukupuolta, vaan sukupuoli merkityksellistyy moniulotteisena, tilannekohtaisena ja yhtäaikaista, ristiriitaisistakin eroista koostuvana.

Merkityksellistämisen valta ja vastarinta

Television ymmärtäminen sukupuoliteknologiaksi merkitsee sekä mediavallan että katsojien vastarinnan mahdollisuuden tunnustamista: medialla on vaikutuksia, mutta ne eivät ole ehdottomia. Mediavaikutukset ovatkin vaikeasti osoitettavia ja epäsuoria. Pertti Näränen muistuttaa, että media on osa kulttuuria, yhteiskuntaa ja arkea, ja siksi sen vaikutuksia on mahdotonta erottaa niistä. Se ei kuitenkaan tarkoita, ettei medialla olisi vaikutuksia. Yhteiskunta, kulttuuri ja media ovat vuorovaikutuksessa keskenään, sillä media tuottaa ja levittää esityksiä, jotka ovat reaktio vallitsevaan tilanteeseen. Mediavaikutukset ovatkin osa laajempaa kulttuurista merkityskamppailua, kamppailua siitä, mitkä merkitykset ovat tärkeitä ja mitkä eivät, mitkä totuudet ovat vallitsevia ja mitkä tuomitaan valheeksi. Median valta ja vaikutus piilee sen osallistumisessa kulttuurin merkitystuotantoon. (Näränen 1996, 122–123.)

Kun puhutaan mediasta sukupuoliteknologiana, on mediavallan lisäksi huomioitava katsojien mahdollisuus vastarintaan. Medialukutaito on osa vastarintaa, sillä sen avulla voidaan oppia lukemaan ja merkityksellistämään mediaa paremmin. Medialukutaidolla tarkoitetaan kykyä ymmärtää medioiden tuottamia merkityksiä, niiden historiallisuutta ja niihin liittyviä valtaprosesseja. Medialukutaito on maailman merkitysten pohdintaa ja niiden kriittistä arviointia. Elämme median ympäröimänä ja otamme mediassa tuotetuista merkityksistä rakennusaineita identiteeteillemme, joten kriittinen medialukutaito on yhteiskunnassamme suorastaan elinehto. Vaikka ihmiset osaavat ilman sen kummempia taitoja lukea mediaa ja neuvotella mediatekstien kanssa, auttaa medialukutaito kuitenkin tuottamaan entistä monimuotoisempia neuvotteluprosesseja.

Kirjallisuus

- de Lauretis, Teresa (1987)
Technologies of Gender. Essays on Theory, Film, and Fiction. Bloomington: Indiana University Press.
- Grossberg, Lawrence, Ellen Wartella & D. Charles Whitney (1998)
MediaMaking. Mass Media in a Popular Culture. Thousand Oaks: Sage.
- Grönfors, Martti (1994)
Miehin kulttuuri ja väkivalta. Teoksessa Jorma Sipilä & Arto Tiihonen (toim.) Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan. Tampere: Vastapaino, 63–76.
- Hiltunen, Ari (1999)
Aristoteles Hollywoodissa. Menestystarinan anatomia. Helsinki: Gaudeamus.
- Hokkinen, Heidi (2002)
Aristoteleen salattu elämä. Aristoteleen draamakäsityksen ja saippuaoopperan suhde. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.
- Jokinen, Arto (1995)
Potentiaalinen peto. Police-aurinkolasimainoksen maskuliiniset merkit. Teoksessa Mikko Lehtonen (toim.) Aatamin puvussa. Liaanilla Hemingwaysta Königiin. Tampereen yliopisto, 89–102.
- Jokinen, Arto (2000)
Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri. Tampereen yliopisto.
- Kaplan, E. Ann (1994)
Sex, Work and Motherhood: Maternal Subjectivity in Recent Visual Culture. Teoksessa Donna Bassin, Margaret Honey & Meryle Mahrer Kaplan (toim.) Representations of Motherhood. New Haven: Yale University Press, 256–271.
- Kekki, Lasse (2001)
Hyvää homoa tarvitaan aina – vai tarvitaanko? Laitelan Kalle ja homoseksuaalisuuden representaatio suomalaisessa saippuasarjassa Salatut elämät. Teoksessa Anu Koivunen, Susanna Paasonen & Mari Pajala (toim.) Populaarin lumo – mediat ja arki. Turun yliopiston taiteiden tutkimuksen laitoksen julkaisuja A:46. Turun yliopisto, mediatutkimus, 272–284.
- Koivunen, Anu (1997)
Feministisen kritiikin haaste mediatutkimukselle. Teoksessa Veijo Hietala & Anu Koivunen (toim.) Kanavat auki! Televisiotutkimuksen lukemisto. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:61. Turun yliopisto, 209–213.
- Lehtonen, Mikko (1995)
Pikku jättiläisiä. Maskuliinisuuden kulttuurinen rakentuminen. Tampere: Vastapaino.
- Macdonald, Myra (1995)
Representing Women. Myths of Femininity in the Popular Media. London: Arnold.
- Nikunen, Kaarina (1996)
Pornokuva ja naisen siveä katse. Teoksessa Marianna Laiho & Iiris Ruoho (toim.) Naisen naamio, miehen maski. Katse ja sukupuoli mediakuvassa. Helsinki: Kansan sivistystyön liitto, 33–60.
- Näränen, Pertti (1996)
Audiovisuaalisen kulttuurin apukoulu. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja B 2/96. Tampereen yliopisto.
- Ruoho, Iiris (2001)
Utility Drama. Making of and Talking about the Serial Drama in Finland. Tampere: Tampere University Press.
- Virtanen, Ilona (2002)
Kalle on aivan tavallinen homo. Homoseksuaalisuuden representaatio saippuasarjassa Salatut elämät. Tiedotustutkimus 25:2, 22–33.
- Vuori, Jaana (2001)
Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampereen yliopisto.
- Ylöstalo, Hanna (2003)
Salatut elämät sukupuoliteknologiana. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos & naistutkimuksen laitos.